

VILDE OG „HALVTAMME“ BLOMMER I DANMARK

Janne Nielsen¹ og Ditte C. Olrik²

¹Botanisk Institut, Gothersgade 140, 1123 København K.

e-mail: Jannen@bot.ku.dk

²Forskningscentret for Skov & Landskab,

Hørsholm Kongevej 11, 2970 Hørsholm.

e-mail: dco@fsl.dk

Wild and domesticated plums in Denmark

Key words: Prunes, domestication, *Prunus domestica* ssp. *insititia*, reine claudes, *Prunus salicina*, *Prunus cerasifera*, *Prunus spinosa*, popular names, nomenclature.

SUMMARY

The present paper represents a summary of our M. Sc. thesis on *Prunus spinosa* L. and *Prunus domestica* ssp. *insititia* (L.) C. K. Schneider. Many complex nomenclatural problems and popular names exist within the subgenus *Prunus*, which have resulted in inconsistencies and ambiguity in the literature. This paper draws attention to these problems and gives a historical outline of the horticulture of plums.

INTRODUKTION

Uoverensstemmelser i litteraturens anvendelse af såvel danske som latinske navne inden for underslægten *Prunus* giver anledning til en del problemer og vanskeliggør brug af litteratur (Nielsen & Olrik 1999). Denne artikel belyser disse nomenklaturmæssige problemer samt *Prunus*-underslægtens kulturhistorie.

Slægten *Prunus* henføres i dag til underfamilien Amygdaloideae i familien Rosaceae (Thorne 1992), men det yngre navn Prunoideae ses lige så ofte anvendt (Phipps *et al.* 1991). I skandinavisk litteratur har denne underfamilie sædvanligvis status af familie med navnet Amygdalaceae „stenfrugtfamilien“ for eksempel i „Dansk Feltflora“ (Rastad 1993). Slægten *Prunus* angives at indeholde fra 200 (Scholz &

Scholz 1995) til 400 arter (Rehder 1940, Hanelt 1997) og inddeles ofte i et antal underslægter og sektioner. Slægten er hovedsageligt udbredt i den tempererede zone på den nordlige halvkugle (Gram & Jessen 1958) og omfatter talrige vigtige kulturplanter eksempelvis mandel (*P. dulcis* (W. Mill) Webb), abrikos (*P. armeniaca* L.), fersken (*P. persica* (L.) Batsch) og blomme (*P. domestica* L. s. l.). Mange varieteter af disse arter dyrkes for deres velsmagende frugter, men anvendes tillige som prydpplanter. Inden for Amygdaloideae er blommer den gruppe, som udviser størst morfologisk variation, og de er samtidig én af de vigtigste stenfrugter i kultur. Der kendes omkring 2000 kultiverede blommesorter fordelt på 15 arter og heraf udgør cirka 950 sorter egentlige *domestica*-blommer (*P. domestica* s. str.) (Hedrick 1911). På verdensplan er blommer – næst efter blandt andet bananer, æbler, appelsiner og ferskner – i dag den tiende vigtigste frugtafgrøde (Ramming & Cociu 1990).

Anvendelsen af latinske artsnavne i litteraturen er langt fra entydig, og indholdet af et navn i ældre litteratur kan afvige fra en moderne forfatters anvendelse af samme navn. Vi har derfor markeret sådanne navne med en asterisk (*) i stedet for at forsøge at tolke dem. Endvidere skal ordet blomme, hvor andet ikke er nævnt, opfattes i ret bred forstand, da den infrageneriske systematik inden for *Prunus* stadig på mange punkter er uafklaret.

TRIVIALNAVNE

I både dansk og udenlandsk litteratur om *Prunus* anvendes en række navne fra nationalsprogene for såvel vilde som dyrkede arter og kulturformer. Det er ikke altid klart, hvad der menes med disse trivialnavne. For at lette anvendelsen af trivialnavne i ældre litteratur, vil vi her bidrage til forståelsen af de vigtigste af dem, vi er stødt på.

Blommer i bredeste forstand kan opdeles i vilde og ædle blommer. Vilde blommer anvendes som betegnelse for vilde former af både kræge (*Prunus domestica* ssp. *insititia* (L.) C. K. Schneider) og slåen (*Prunus spinosa* L.) (Pedersen, 1937-55 II. del 4. hefte, Brøndegaard 1978-80 bind 3) og desuden mere snævert om de vildtvoksende arter *P. insititia* L.*, *P. spinosa*, *P. domestica* og *P. cerasifera* Ehrhart (Bredsted 1896). Ædle blommer anvendes derimod af Bredsted (1896) om podede forædlede blommevarieteter, modsat forvildede blommer, der anvendes om mere „oprindelige“ blommevarieteter, der som oftest formeres ved rodskud.

ÆDLE BLOMMER

De ædle blomster inddeles typisk på baggrund af frugtkarakterer i forskellige pomologiske grupper, hvis antal og størrelse varierer fra forfatter til forfatter. De ædle blomster kan inddeles i to overordnede grupper efter frugtens form. De runde eller rundagtige, som kaldes damascener og de langagtige til ægformede, der kaldes svesker (Bredsted 1896).

Damascener eller damascenerblomme er efter vor opfattelse en meget bred betegnelse for runde blomster, der antages at stamme fra Damaskus. Betegnelsen damascenerblomme anvendes dog oftest om blomster fra *Prunus domestica* og om arten *Chrysophyllum monopyrenum* (Sapotaceae), medens damascener ses anvendt både om blomster fra *P. insititia**, *P. domestica* og om arten *Rosa damascena* L. (Lange, 1959-61 bind III). Lange mener imidlertid, at damascener og damascenerblomme er synonyme for en gruppe af sorter, der anvendes som grundstamme for podning af ædle blomstresorter, og som i dag kan henføres til *P. insititia**. Endvidere nævnes *Prunus damascena* Ehrhart som synonym for *P. domestica* (Rehder 1940, Lange 1959-61 bind II), men anvendes af Vaughan & Geissler (1997) som det latinske navn for damson blomster (herom senere). Bredsted (1896) opdeler damascener i henholdsvis sveskeagtige og egentlige damascener, og karakteriserer dem som havende runde eller næsten runde frugter. Stenen er ikke flad som hos svesker, men mere afrundet og til tider tilspidset.

Sveskeblomme betegner forskellige sorter af *P. domestica*, som på grund af et højt sukkerindhold er velegnede at tørre (Okie & Weinberger 1996), medens ordet sveske mest anvendes i daglig tale om de tørrede frugter (Lange 1959-61 bind II). Sveskeblomme er ifølge Bredsted (1896) blomster med lange til ægformede frugter, hvor stenen er mere fladtrykt og spids end hos damascenerblomme. Ofte skelnes der mellem ægte svesker og halvsvesker. Ægte svesker henføres af Pedersen (1937-55 II. del 5. hefte) og Scholz & Scholz (1995) til *P. domestica* ssp. *domestica* eller til synonymet *P. domestica* ssp. *oeconomica* (Borkhausen) ? [sic Scholz & Scholz 1995] med sorter som for eksempel italiensk sveske og almindelig sveske, medens halvsvesker tilhører *P. domestica* ssp. *intermedia* Röder med sorter såsom dronning victoria og jefferson.

Dronning victoria eller victoriablommen tilhører ifølge Scholz & Scholz (1995) *Prunus domestica* ssp. *intermedia* var. *culinaria* (fig. 1). Modertræet til victoriablommen blev fundet tilfældigt som frøplante i

Fig. 1. Victoriablomme. Gren med frugt. Individ 226, Pometet, Tåstrup d. 15/9-99.

Sussex (Francis 1983, Vaughan & Geissler 1997) og fik sit navn efter den engelske Dronning Victoria (Lange 1959-61 bind II). Selvom victoriablommen var en handelsvare i England fra 1840, nåede den først til Danmark i løbet af 1850'erne, hvor den velmagende og storfrugtede gul-orange blomme hurtigt blev den mest dyrkede blommesort (Pedersen 1937-55 II. del 5. hefte). Tidligere har victoria været solgt under synonymet reine victoria. Det er dog muligt, at der er tale om to forskellige blommeformer, idet reine victoria menes at have kortere og mere runde frugter (Bredsted 1896).

Reineclaude blommen opfattes som en stærkt forædlet form af *Prunus insititia** (Hedrick 1911, Lange 1959-61 bind II) og er ifølge Watkins (1981) en hybrid mellem *P. domestica* ssp. *domestica* og *P. domestica* ssp. *insititia*. I nyere litteratur angives reineclaude som en varietet af kræge tilhørende *P. domestica* ssp. *insititia* var. *italica* (Schneider 1906, Olsen & Brander 1979) eller som en underart af *P. domestica* tilhørende *P. domestica* ssp. *italica* (Borkhausen) Gams (Pedersen 1937-55 II. del 5. hefte, Scholz & Scholz 1995). De fleste reineclaudeblommer har store, velmagende grønne eller gullige frugter (Olsen & Brander 1979), men Pedersen (1937-55 II. del 5. hefte) omtaler ydermere en sort (fig. 2) og en violet reineclaude, medens Hedrick (1911)

Fig. 2. Sort reine claudé. Gren med frugt. Individ 121, Pometet, d. 26/8-99.

beskriver mere end 70 dyrkede reineclaude varieteter i „The Plums of New York“. Varieteten er – som Bredsted (1896) skriver – af ældre oprindelse og måske en af de ældste blommeformer, man kender til. Reineclaude opstod sandsynligvis i Frankrig, hvor varieteten første gang ses beskrevet fra haverne i Versailles under Ludvig den Fjortende. Blommen er opkaldt efter Dronning Claude, der var datter af Ludvig den Tolvte (Bredsted 1896). Dronning Claude var gift med Francis den I, som regerede fra 1494 til 1547, og oprindelsen af navnet kan dateres tilbage til denne tidsperiode (Hedrick 1911). Det vides ikke, hvornår reineclaude blommen kom til Danmark. Men den blev dyrket i 1795 på den Kongelige Frugttræplanteskole i Odense og er muligvis importeret hertil fra Kartheusermunkenes planteskole i Paris (Bredsted 1896). Navnet reineclaude forekommer i en eller anden form i de fleste europæiske sprog (Lange 1959-61 bind II). I England kaldes reineclaudeblommer imidlertid for green gage. Dette navn opstod, da Sir Thomas Gage i 1700-tallet bestilte frugttræer fra Kartheusermunkenes planteskole. Siden har disse to navne ført til en del misforståelser, idet visse pomologer opfatter reineclaude og green gage som to forskellige varieteter. Waugh (1898) mener, at green gage adskiller sig fra reineclaude ved at have mindre og tidligere modne

frugter samt dværgagtig trævækst. Det er dog sandsynligt, at reine-claude blev dyrket i England langt tidligere end det 18. århundrede (Bredsted 1896, Waugh 1898, Vaughan & Geissler 1997) og muligvis under det italienske navn Verdochia eller Verdoch (Bredsted 1896). Hogg angiver, ifølge Hedrick (1911), Verdochia som synonym for reine-claudeblommer, der i så fald skulle være indført fra den Trans-Kaukasiske region over Grækenland til Italien. Fra Italien er blommen angiveligt indført til England og muligvis af Dronning Claude til Frankrig. Hedrick (1911) fastholder dog, at det er tvivlsomt om Verdochia er en ægte reine-claude, idet frugten beskrives som omvendt ægformet, medens reine-claudeblommer har runde frugter.

Betegnelsen japanske blommer anvendes om arten *Prunus salicina* Lindley (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte, Lange 1959-61 bind II, Watkins 1981), og skal nævnes her idet arten har stor hortikulturel betydning i forbindelse med blommeindustrien i USA. Oprindeligt stammer arten fra Kina, men spredningen til resten af verden er sket via Japan (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte, Watkins 1981), og ifølge et japansk sagn er den japanske blomme sprunget fra en drages kløvede øre (Francis 1983). Japanske blommer menes at have været dyrket i Kina for mere end 2500 år siden, medens fund af blommesten fra arkæologiske udgravninger i Japan samt skriftlige kilder bekræfter, at japanske blommer med sikkerhed har været dyrket i Japan i mere end 1500 år. I nyere tid har japanske blommer som nævnt haft stor betydning for blommeindustrien i Californien, idet mange af de blommersorter – der i dag dyrkes kommercielt – er fremavlet og selekteret på baggrund af 12 japanske blommevarieteter, som blev importeret fra Japan til USA i 1885 af Luther Burbank (Okie & Weinberger 1996). I Danmark møder japanske blommer deres nordligste grænse, og frugterne er derfor ofte af ringe kvalitet. Der er stor lighed mellem frugter fra danskavlede japanske blommer og *P. cerasifera*, hvilket har betydet, at frugter fra begge arter har været solgt under navnet myrobalan (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte).

VILDE BLOMMER

Kræge anvendes bredt om vildtvoksende, små blåfrugtede blommer og forædlede former som spilling og havreblomme (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte, Lange 1959-61 bind II, Olsen & Brander 1979). I ældre litteratur ses kræge anvendt som det danske slægtsnavn for *Prunus* og almindelig kræge anvendt som trivialnavn for *P. insititia** (Lange 1886-

Fig. 3. *Prunus domestica* ssp. *insititia* (kræge). Gren med frugter. Øster Bregninge, Ærø d. 4/9-98.

88, Bredsted 1896, Raunkjær 1934). Den vildtvoksende kræge er en lille busk med små og sortblå frugter, som er sure og sent modne (fig. 3). Det er vor erfaring, at krægen ikke er almindelig i Danmark i dag – i hvert fald ikke i de hegn, vi har undersøgt – men nærmere optræder som reliket fra tidligere tiders dyrkning og beboelse eller som en kuriøsitet i forbindelse med tradition for anvendelse af frugterne til vinfremstilling, henkogning og syltning i visse egne af Danmark. Denne antagelse støttes af de Candolle (1884), som påpeger, at *P. domestica* ssp. *insititia* ikke findes spontan i Danmark, men kun optræder i forbindelse med dyrkning. Kræge er således ikke oprindeligt vildtvoksende (Raunkjær 1934, Zylka 1970). Endvidere nævnes *P. domestica* ssp. *insititia* i litteraturen ikke som almindelig anvendt hegnsplante (Olesen & Ødum 1976, Ødum 1968-69 & 1976, Hammer 1979), hvilket bekræftes af Hedeselskabet, der i dag ikke anvender kræge som hegnsplante (pers. com. Rasmus Berg, Læhegnskonsulent, Hedeselskabet), idet man overvejende ønsker at udplante arter, som oprindeligt er hjemmehørende i Danmark (pers. com. Jesper Madsen, Miljø- og læplantningschef, Hedeselskabet). Indtil det 19. århundrede var kræge imidlertid en værdsat blomme til henkogning og syltning, og kræge var derfor mere almindelig i læhegn og fandtes tillige i torvehandlen

(Bredsted 1896, Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte). Frugt fra kræger blev enten tørret som svesker, konserveret til senere anvendelse i grynsuppe, sødsuppe og sagosuppe eller til marmelade og most (Brøndegård 1978-80 Bind 3). I de forskellige egne af landet ses diverse variationer af stavemåde og udtale af kræge. Vi er således stødt på flere i forbindelse med vort feltarbejde blandt andet krier fra Ærø og krejer fra Langeland. Visse steder på Fyn anvendes krejer dog om slåen (pers. com. Finn N. Rasmussen, Botanisk Institut, Københavns Universitet). Gennem tiderne har kræge også været anvendt om andre arter inden for slægten *Prunus*. Dette gælder eksempelvis for *P. spinosa*, *P. cerasifera* og *Prunus mahaleb* L. Selve oprindelsen af navnet er usikker. Måske refererer navnet til lille (kriek) eller krikke/krak som en dårlig hest, hvilket måske er en hentydning til de små frugter og deres ringe smag og kvalitet (Lange 1959-61 bind II).

Forskellige grupper af kræge

Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) inddeler de forskellige former af kræge i tre grupper. Damson og den vildtvoksende kræge tilhører gruppen af blåfrugtede kræger, spillinger og havreblomme tegner sig for gruppen af lysfrugtede kræger, medens mirabeller udgør den sidste gruppe. Det er vor erfaring, at man i den angelsaksiske del af verden traditionelt skelner mellem to hovedformer af den forædlede kræge som henholdsvis damson og bullace. Hedrick (1911) beskriver således 86 krægesorter fordelt på fire grupper af *P. insititia** i „The Plums of New York“, herunder de før omtalte damsons og mirabeller og derudover grupperne bullace og saint julien. Der hersker en del uenighed om, hvorledes bullace og damsons adskilles fra hinanden. Der synes imidlertid ikke at være anden forskel end frugtens form (Hedrick 1911, Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte). Bullace er karakteriseret ved at have runde, små, lilla til grønlig-gule og sent modne søde frugter, medens damsons er karakteriseret ved at have ovale blåsorte sure frugter (Bredsted 1896, Hedrick 1911, Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte, Vaughan & Geissler 1997). Dog henføres saint julien, der har sød frugt, ofte til damsons (Hedrick 1911). I Danmark henfører man de gulfrugtede bullace til de lysfrugtede kræger, medens damsons henføres til de små, blåfrugtede kræger. Bullace og damson blommer er fremelsket i England og blev ved århundredeskiftet dyrket både i England, USA og Danmark.

Francis (1983) mener, at damson sandsynligvis stammer fra Damascus, og dette støttes til dels af Scholz & Scholz (1995), der angiver damson som det engelske trivialnavn for ægte damascenere placeret i *P. domestica* ssp. *intermedia* var. *oxycarpa*, medens vild damson og bullace er navne på blomster placeret i *P. domestica* ssp. *insititia*. Det er kun i Scholz & Scholz (1995), at vi er stødt på begrebet vild damson. Derimod mener Bredsted (1896) og Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte), at damson er opstået gennem forædlingsarbejde af kræge i England og således danner en flydende overgang mellem den vildtvoksende småfrugtede kræge og de ædle storfrugtede blomster. Bredsted (1896) beskriver varieteten damson *frogmore* *prolific* og andre varieteter nævnes af Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) og Vaughan & Geissler (1997). Hedrick (1972) og Francis (1983) omtaler en varietet kaldet *white damson*, som er en gammel varietet med gulhvide frugter. Damson er ikke velegnet som spiseblomme, men kan anvendes i bagværk og til henkogning. I USA (Hedrick 1911) og England er der tradition for at anvende de forædlede damson blomster, men i Danmark har de aldrig fået større succes (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte). Dette skyldes muligvis konkurrencen fra andre blomster af bedre kvalitet, som kom til Danmark næsten samtidigt.

Gruppen af lysfrugtede kræger indeholder en bred vifte af let forædlede kræger med lyse frugter. Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) karakteriserer denne gruppe til at indeholde havreblomster, lysfrugtede sorter af bullace og spillinger – herunder også rosinblomme. Betegnelsen „lysfrugtede“ skal nok ikke tages for bogstaveligt – idet for eksempel rosinblomme har rødviolette frugter – men blot klargøre, at der ikke er tale om kræger med sortblå frugter. Endvidere er lysfrugtede bullace sandsynligvis et fordansket synonym for lysfrugtede kræger.

Bredsted (1896) og Lange (1959-61 bind II) klassificerer havreblomster som henholdsvis forvildede blomster og som gule former af *P. insititia**. Havreblomme har efter sigende fået sit navn, fordi dens frugter modnes samtidig med havren (Lange 1959-61 bind II). Indtil starten af forrige århundrede var havreblomster meget almindelige i private haver, men de blev hurtigt udkonkurreret af de storfrugtede og ædlere blomster (Pedersen 1945) (fig. 4 og 5). Abrikosblomme anvendes om forskellige blomster og skal nævnes, idet Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) anfører dansk gul abrikosblomme som synonym for gul havreblomme. Dansk gul abrikosblomme er beskrevet af Matthiesen (1922 & 1924), som påpeger, at denne blomme ikke er

Fig. 4. Gul havreblomme. Gren med frugter. Individ 197, Pometet, Tåstrup d. 6/9-99.

Fig. 5. Hele frugter af gul havreblomme og længdesnit af frugt samt stenmorfologi. (Frugtmål: L: 4,0 cm; D1: 4,2 cm; D2: 4,1 cm. Tændstik: 4,84 cm).

den samme som Bredsteds beskrevne gul abrikosblomme (Bredsted 1896). Således hører gul abrikosblomme ifølge Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) til reineclaude gruppen og dansk gul abrikosblomme til de lysfrugtede kræger. Ifølge sortslisten fra den Kongelige Frugttræplanteskole i Odense blev flere former af abrikosblomme dyrket her i Danmark omkring år 1795 (Bredsted 1896).

Spillinger eller spillingeblomme er ligeledes forædlede former af *Prunus insititia** (Lange 1959-61 bind II, Olsen & Brander 1979) (fig. 6 og 7). De tilhører ifølge Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) de gulfrugtede kræger, medens Bredsted (1896) anvender spillingeblomme om forskellige forvildede blommevarieteter, som både inkluderer blommer med gule, hvide, røde, blå eller sorte frugter. Hedrick (1911) angiver ikke spillinger som lysfrugtede, men henfører disse blommer til gruppen af damsons. Scholz & Scholz (1995) anvender derimod det latinske navn *P. domestica* ssp. *pomariorum* (Boutigny) Werneck med synonymet *P. insititia* var. *pomariorum** for spilling. Mange sorter af spilling har fået navn efter frugtens farve- og modningstidspunkt eller sortens geografiske voksested (Bredsted 1896). Derfor eksisterer der mange synonymer for de enkelte sorter. Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte) nævner et eksempel herpå om sorten katalonisk spilling, som har 38 synonyme trivialnavne.

Rosinblomme er en spillingeblomme (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte), som har fået sit navn, fordi frugterne kan tørres og anvendes som rosiner (pers. com. Bent Nielsen, Tåsinge). I øvrigt anfører Matthiesen (1922), at rosinblomme formentlig stammer fra Hadersevegnen, hvor den lille, ovale og rødviolette frugt – der har en sødlig smag med en lidt krydret ram bismag – anvendes til syltning og tørring (Matthiesen 1924).

Saint julien er uden tvivl en krægesort og tilhører således *Prunus domestica* ssp. *insititia* (Watkins 1981). Hedrick (1911) angiver, at sorten i høj grad ligner damson blommerne, og at navnet saint julien sandsynligvis blot betegner en sort damson, der anvendes som grundstamme. Saint julien stammer oprindeligt fra Frankrig (Bredsted 1896), hvor man i visse provinser anvender frugten til fremstilling af vin (Pedersen 1945). Sorten er dog i dag mere almindelig som grundstamme for de ædle blommer (Pedersen 1945, Lange 1959-61 bind II, Watkins 1981, Christensen 1982). Det bemærkes hos Pedersen (1937-55 II. del 5. hefte), at visse former af saint julien giver mange rodskud og derfor ikke er særlig anvendelige som grundstammer.

Fig. 6. Spilling. Gren med frugt. Individ 205, Pometet, Tåstrup d. 26/8-99.

Fig. 7. Hele frugter af spinning og længdesnit af frugt samt stenmorfologi. (Frugtmål: L: 2,7 cm; D1: 2,5 cm; D2: 2,4 cm. Tændstik: 4,84 cm).

Mirabeller er den sidste og eneste gruppe inden for kræge (*Prunus insititia**), der har stenen løs tilhæftet til frugtkødet (Hedrick 1911). Lange (1959-61 bind II) præciserer, at mirabeller tilhører *P. insititia* var. *syriaca**, medens Bredsted (1896) beskriver sorten lille gul mirabelle med synonymet gelbe mirabelle, der af Scholz & Scholz (1995) henføres til *P. domestica* ssp. *syriaca* (Borckhausen) Janchen ex. Mansfeld (se i øvrigt diskussion af dette taxon i afsnittet om nomenklatur). I Danmark anvendes mirabelle ofte fejlagtigt om arten *P. cerasifera* og former af denne (Pedersen 1945). Vi har ikke fundet kilder, der angiver, hvornår denne forveksling opstod, men misforståelsen er nu slået igennem i diverse floraværker. Det er derfor vigtigt at pointere, at alle „rigtige“ mirabellesorter er ædle blomster og ikke må forveksles med *P. cerasifera*, der ifølge al dansk faglitteratur bør betegnes myrobalan (Bredsted 1896, Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte, Lange 1959-61 bind II). Mirabelle er en gammelkendt blomme og optræder i pomologiske afhandlinger så langt tilbage som i det 17. århundrede (Hedrick 1911). De forskellige sorter ligner hinanden til forveksling. Generelt er frugten rund til oval, lille og gul – ofte rødprykket – og af langt højere kvalitet end frugt fra *P. cerasifera* (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte). Betegnelsen mirabelle er formentlig afledt af det franske ord „mirable“, hvilket bedst kan oversættes til vidunderlig. Og mirabeller er ifølge Hedrick (1911) vidunderlige, de minder meget i smag og udseende om en diminutiv reineclaud-blomme og er derfor en spiseblomme af høj kvalitet. Ligheden mellem reineclaud og mirabelle støtter teorien om, at reineclaud-blommerne er fremkommet ved hybridisering mellem *P. domestica* og *P. insititia** (Hedrick 1911). Mirabelle er i dag almindelig dyrket i store dele af Europa – og er specielt populær i Frankrig – blandt andet i den franske provins Alsace, hvor frugt fra den stærkt parfumerede abrikos-lignende mirabelle – golden gage – anvendes til fremstilling af en temmelig stærk likør (Francis 1983). Her i Danmark er mirabeller sjældne, trods det at de blev dyrket allerede i 1795 i den Kongelige Frugttræplanteskole i Odense (Pedersen 1937-55 II. del 4. hefte).

Myrobalan

Myrobalan er – som nævnt i det foregående afsnit – det „korrekte“ trivialnavn for *Prunus cerasifera* eller *Prunus Myrabolanus* [sic] (Bredsted 1896). Navnet er en kombination af de gammelgræske ord myron og balanós, der henholdsvis kan oversættes til vellugtende salve og agern eller daddel (Lange 1959-61 bind II). Myrobalan betegnede tidligere

Fig. 8. *Prunus spinosa* (slåen). Gren med frugter. Danmarks Jordbrugs Forskning, Forsøgscenter Årslev d. 3/9-98.

bredt planter med runde blommelignende frugter fra den tropiske slægt *Terminalia* (tidligere *Myrobalanus*) (Okie & Weinberger 1996), som man – udover at spise – anvendte til fremstilling af blæk eller brugte som balsameringsalve (Hedrick 1911, Lange 1959-61 bind II). Pedersen (1937-55 II. del 5. hefte) foreslår, at man – for at undgå misforståelser – anvender det tysk afledte kirsebærblomme som trivialnavn for *P. cerasifera*, men besynderligt nok fortsætter han selv med at anvende betegnelsen myrobalan. Myrobalan optræder – ligesom mirabelle – i litteraturen fra omkring det 17. århundrede, men arten er formentlig kommet til Danmark langt tidligere. Frugtens størrelse, farve og kvalitet er meget forskelligartet. Frugten er mild og sødlig i smagen, men har tendens til at blive melet. I efterkrigsårene var myrobalan dog en vigtig handelsvare, idet frugterne var tidligere modne end de storfrugtede blomster. I dette århundrede er arten blevet meget almindelig i hegn og som grundstamme til podning af ædle blomster (Pedersen 1937-55 II. del 5. hefte, Okie & Weinberger 1996). Vi ville gerne anbefale, at man for at undgå diverse misforståelser anvendte myrobalan som trivialnavn for *P. cerasifera* i fremtidige floraer og lignende, men vi må nok se i øjnene, at dette er en næsten håbløs mission, idet mirabelle som betegnelse for *P. cerasifera* er tem-

melig fastgroet i det danske sprog. Derfor vil vi konsekvent anvende det latinske navn *Prunus cerasifera*.

Slåen

Slåen, der er det mest anvendte trivialnavn for *Prunus spinosa*, kan med rette siges at være den mest vilde blomme. Slåen er nært beslægtet med blommer og hører til samme underslægt. Frugten er lille, rund og blå-sort med en sammensnerpende sur smag, som tilnærmelsesvis gør den uspiselig i rå tilstand (fig. 8). Tidligere var slåen en almindelig forekommende handelsvare på de lokale torvemarkeder og blev solgt til fremstilling af slåenmost (Bredsted 1896). I det 17. og 18. århundrede var slåenvin og -most en almindelig hverdagsdrik, og man tilsatte slåen-frugt i franske vine, øl og anden frugtmost for at fremme smagen (Brøndegaard 1978-80 bind 3). Endvidere indgik saft fra modne slåen-frugter som ingrediens til at fremstille mindre lødige former for portvin, medens man i i Tyskland og Rusland brændte sprit på den knuste frugt. Det hævdes desuden, at man i Frankrig anvendte den umodne frugt som erstatning for oliven (Hedrick 1972). I årene efter anden verdenskrig anvendte man på Djursland en blanding af hyben og slåen til at fremstille vin, men i nyere tid er slåen mest kendt fra hjemmelavet slåensnaps. Navnet slåen er muligvis afledt af det oldslaviske ord *sliva*, der betyder sveske (Olsen & Brander 1979). Navnet kan dog også være beslægtet med verbet at slå (Brøndegaard 1978-80 bind 3). Forskellige variationer af navnet slåen ses allerede i litteraturen fra slutningen af 1400-tallet. I ældre litteratur optræder der ofte misvisende navne for slåen såsom kræge, slåenkræge, vilde blommer, og krægebær, medens navne som slåetorn (slåentorn) og pølsetorn er velkendte synonyme for slåen. Slåetorn kommer af, at slåengrene, med deres lange kraftige torne, blev anvendt som slagvåben (Lange 1959-61 bind II). Navnet pølsetorn stammer fra Fyn (Jensen 1894), hvor de lange torne blev anvendt til at prikke pølserne, så de ikke sprak under kogningen (Brøndegaard 1978-80 bind 3). I dag anvendes slåen som landskabsplante i eksempelvis vildtremiser og læhegn (Olesen & Ødum, 1976, pers. com. Rasmus Berg, Læhegns-konsulent, Hedeselskabet), hvor den er et yndet tilholdsted for mange fugle. Desuden er slåen udmærket til beskyttelse af løvtræer mod græssende kreaturer, men er – på grund af de mange rod-skud – ikke særlig populær i markhegn (Vedel 1985).

NOMENKLATURPROBLEMER

Vi vil ganske kort gøre rede for nogle af de nomenklatoriske problemer, som vi er støt på under vort arbejde med *P. insititia* (*P. domestica* ssp. *insititia*), *P. spinosa*, *P. domestica*, *P. cerasifera* og *P. syriaca* (*P. domestica* ssp. *syriaca*).

Linnés beskrivelser af *P. spinosa*, *P. domestica* (Linnaeus 1753) og *P. insititia* (Linnaeus 1755) er nemme at lokalisere og relativt kortfattede. *Prunus insititia* blev af Linné opfattet som en selvstændig art, men senere sænkes *P. insititia* til underart af *P. domestica* og får derved navnet *P. domestica* ssp. *insititia*. Denne ændring af rang blev foretaget af C. K. Schneider og er formentlig første gang publiceret i „Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde“ (Schneider 1906). Schneider er i øvrigt af den opfattelse, at blommer i bredeste forstand burde betegnes *P. insititia*, og at *P. domestica* burde sænkes til underart af *P. insititia*, idet blommer – ifølge Schneider – er kultiverede afledte former af *P. insititia*. Schneider (1906) opfatter *P. insititia* som „urblokken“, men ifølge nomenklaturreglerne – hvilket Schneider beklager – skal det ældst gyldigt publicerede navn være artsepitet ved en sådan ændring af rang. Schneider sænker derfor *P. insititia* til underart af *P. domestica*. Typeeksemplarerne for *P. spinosa*, *P. domestica* og *P. insititia* findes alle i Linnés herbarium (LINN) i London.

I forbindelse med *P. insititia* er der en del uklarhed med hensyn til den nomenklatoriske og systematiske placering af de gulfrugtede former, som forekommer inden for dette taxon, og *Prunus syriaca* (Borkhausen 1805) bliver ofte nævnt i den anledning. Af Borkhausens originalbeskrivelse af *P. syriaca* fremgår det, at *P. syriaca* er „uden torne, måske tornet i vild tilstand, de unge skud er blødhårede, bladene elliptiske, savtakke, noget rynkede og glansløse samt på begge sider hårede. Bladstilken er tokirtlet og håret, blomsterne sidder enlig eller parvis og blomsterstilken er håret. Endelig er frugterne runde eller noget ovale med en rund sammentrykt sten“ (Borkhausen 1805 (egen oversættelse)). Det er klart, at det beskrevne taxon ikke er en gul *P. cerasifera*, da Borkhausen (1805) angiver, at *P. syriaca* har håret frugtsilk – i modsætning til *P. cerasifera* – som har glat frugtsilk. Desuden forefindes der i samme publikation en beskrivelse af *P. cerasifera*, hvilket indikerer, at Borkhausen (1805) har været bekendt med eksistensen og udseendet af *P. cerasifera*. Borkhausens herbarium er desværre gået tabt (Stafleu & Mennega 1993), og det er derfor ikke muligt at afklare, hvorledes dette taxon skal opfattes og klassificeres i forhold til *P. cerasifera* og *P. domestica* ssp. *insititia*. Det kan heller ikke afgøres, hvorvidt *P.*

syriaca omfatter det, vi i dag opfatter som de gule former af *P. domestica* ssp. *insititia*, eller hvorvidt *P. syriaca* reelt er en selvstændig art. Koehne (1893) var af den opfattelse, at *P. syriaca* blot omfattede de gule former af *P. insititia* og sænkede derfor *P. syriaca* til en varietet af *P. insititia* (*P. insititia* var. *syriaca*). Schneider (1906) var af samme opfattelse, men da han – som tidligere nævnt – sænkede *P. insititia* til en underart af *P. domestica*, fik de gulfrugtede former navnet *P. domestica* ssp. *insititia* var. *syriaca*. Scholz & Scholz (1995) opfatter *P. syriaca* som en underart af *P. domestica* (*P. domestica* ssp. *syriaca*). *Prunus syriaca* har således ændret rang og systematisk placering adskillige gange.

I originalbeskrivelsen for *P. cerasifera* angives det, at dette taxon er svagt tornet med elliptiske, glatte og foldede blade. Bladstilken er tynd og glat, bægeret tilbagebøjet, medens frugterne er ovale og nikkende (Ehrhart 1789 (egen oversættelse)). I forbindelse med *P. cerasifera* støder man hyppigt på et andet taxon med navnet *Prunus divaricata* Ledeb.. Scholz & Scholz (1995) opfatter *P. divaricata* som et synonym for *P. cerasifera*. Andre mener imidlertid, at *P. cerasifera* er navnet for den dyrkede form, medens *P. divaricata* betegner den vilde form (Watkins 1981, Browicz 1996). *Prunus divaricata* er beskrevet af Ledebour (1824), og originalbeskrivelsen kan ifølge „Index Kewensis“ (Hooker & Jackson 1895) findes i „Ind. Hort. Dorp. Suppl. 6“, 1824. Det har ikke været muligt at identificere denne publikation og sammenligne originalbeskrivelserne for *P. cerasifera* og *P. divaricata*. Derfor kan vi heller ikke tage stilling til, hvorvidt *P. cerasifera* og *P. divaricata* er synonymer, eller om der er tale om to selvstændige taxa. Ovennævnte problematik kompliceres yderligere af, at Ehrhart (1789) i sin beskrivelse af *P. cerasifera* angiver, at dette taxon er hjemmehørende i Virginia, USA. Dette stemmer ikke overens med den traditionelle opfattelse, hvor *P. cerasifera* angives som værende naturligt hjemmehørende i Kaukasus og Sydøsteuropa (Scholz & Scholz 1995, Browicz 1996). Det er således usikkert, hvilket taxon Ehrhart oprindeligt beskrev, og for at hindre misforståelser burde man derfor foreslå *P. cerasifera* konserveret med en konserveret type. Såfremt dette gøres, kan man betragte *P. cerasifera* og *P. divaricata* som synonymer og således anvende *P. cerasifera* i den traditionelle betydning. Derved kan man hindre, at dette navn anvendes som betegnelse for et amerikansk taxon (pers. com. Knud Ib Christensen, Botanisk Have, Københavns Universitet). Typen for *P. divaricata* er antagelig at finde i herbariet i St. Petersborg (LE), hvor de fleste af Ledebours typeeksemplarer opbevares (Stafleu & Cowan 1979). Typen for *P. cerasifera* er formo-

dentlig mere vanskelig at lokalisere, idet Ehrharts herbarium er spredt mellem flere herbarier, blandt andet i St. Petersborg (LE), London (LINN), Uppsala (UPS), Göttingen (GOET) og Moskva (MW), hvor sidstnævnte angives at have den mest komplette Ehrhart-samling (Stafleu & Cowan 1976).

BLOMMENS HISTORIE

Prunus cerasifera, *P. domestica* ssp. *insilitia*, *P. spinosa* og i særdeleshed *P. domestica* s. *l.* er i dag vigtige kulturplanter. Det er ikke muligt at afgøre, hvordan og hvornår dyrkning af frugtafgrøder grundlægges og spredes. Dette skyldes, at det er vanskeligt at afgøre, hvorvidt de fundne levn stammer fra indsamling i naturen eller fra dyrkede planter. Siden agerbrugets begyndelse har mennesket uden tvivl indsamlet frø fra vilde former af frugttræer til dyrkning. Imidlertid forholder det sig sådan, at blommer, æbler, pærer, og kirsebær kun kan dyrkes med succes ved anvendelse af podeteknikker. Podningsteknikken kom sandsynligvis fra Kina, hvor teknikken opstod i forbindelse med kultivering af *Citrus*. Denne form for avanceret vegetativ formering slår igennem i det første årtusind f.Kr., og som følge heraf optræder blommer senere end for eksempel oliven i den gamle verdens hortikultur (Zohary & Hopf 1993).

For at afgøre hvornår en egentlig dyrkning af en bestemt type frugttræ begynder, lægger palæobotanikere vægt på, hvorvidt der findes vilde former i området, og om fundne levn antyder en egentlig forarbejdning og produktion af frugtprodukter. Det kan for eksempel være fund af en frugtpresse eller lagringssted. På denne baggrund er palæobotanikere kommet frem til antagelsen, at kultivering af frugttræer har sin oprindelse i Den Nære Orient og herfra har spredt sig til områder omkring Middelhavet og Sydøstasien (Zohary & Hopf 1993).

Nedenfor følger en kort sammenfatning af blommens kulturhistorie inddelt efter tidsperioder.

PRÆNEOLITISK TID (FØR ÅR 4000 F.KR.)

Fra præneolitisk tid har man fundet delvist bevarede blommesten fra bopladser omkring den øvre del af Rhinen og Donau. Disse sten har lighedstræk med vore nutidige spontane blommer. Sådanne fund antyder, at *P. domestica* tilhører den oprindelig del af den mitteleurop-

æiske flora, uden at dette imidlertid gør det muligt at påvise, hvorvidt dyrkning af blomster fandt sted i præneolitisk tid (Zohary & Hopf 1993). I Storbritannien har man gjort fossile fund af *P. spinosa*, som stammer fra mellem istiderne. I postglacial tid har man endvidere gjort mange fund af frugtsten, som specielt stammer fra neolitisk tid (yngre stenalder) og fremefter. Disse fund er blevet kædet sammen med de første menneskers bosættelser, hvilket indebærer, at det er rimeligt at antage, at disse mennesker har indsamlet og anvendt frugter af blandt andet *P. spinosa* i husholdningen (Godwin 1956).

NEOLITISK TID OG BRONZEALDER

I Storbritannien har fund af trækul og store mængder frugtsten fra *P. spinosa* ved udgravninger af bopladser fra neolitisk tid og bronzealderen påvist, at mennesket dengang anvendte slåen til både brændsel og føde. Det er dog ikke sikkert, at alle de indsamlede frugter har været anvendt til føde. En del af dem har formodentlig været anvendt som farvestof (Godwin 1956). Godwin skriver endvidere, at det er svært at adskille *P. insititia** fra *P. spinosa* ved hjælp af karakterer i trækul, og man kan således ikke med sikkerhed udtale sig om tilstedeværelsen af førstnævnte.

Prunus spinosa menes at være indvandret til Danmark i år 8000 f.Kr.. De tidligste fund af frugtsten er fra 3000 - 4000 år f.Kr., og der er ligeledes gjort fund fra bronze- og jernalder (Olsen & Brander 1979). I Vestasien og Centraleuropa var de vilde slægtninge til blomster allerede på den tid rigt repræsenteret. Man har således fundet sten ved adskillige bopladser i Italien, Schweiz, Tyskland og Østrig. De fundne blommesten er meget variable i form, men de ligger inden for den morfologiske variation, man ser hos former af vore nutidige *P. divaricata* (= *P. cerasifera*) og *P. domestica* ssp. *insititia* (Zohary & Hopf 1993).

KLASSISK TID (GRÆSK - ROMERSK TID) (ÅR 500 F.KR. TIL 395 E.KR.)

Omkring Middelhavet var både grækere og romere meget aktive i dyrkningen af blomster, og især romerne udviklede nye sorter og teknikker til formering. Det siges, at de elskede frugterne og gik meget op i at forbedre smagen. Den kendte romerske naturhistoriker Plinius skal have udtalt at: „Intet andet træ er blevet så opfindsomt krydset“ (Francis 1983). Ifølge Hansen (1930) og Bredsted (1896) var det Alexander den Store, der omkring år 300 f.Kr. indførte de runde

blommer til Grækenland. Den græske botaniker Theophrastos (372 - 287 f.Kr.) er den første, der skriver om de runde blommer. De stammer sandsynligvis oprindeligt fra den gamle semitstad Damascus i Syrien. Sveskeblommerne derimod er først kommet til senere og formodes at stamme fra Bukhara i Turkestan (Bredsted 1896).

Bredsted (1896) skriver ligeledes, at de første gule blommetyper, der kom til Rom, sandsynligvis var spillinger og ægte mirabeller, men andre blommesorter har været kendt tidligere. *Prunus cerasifera* – der er hjemmehørende i Lille-Asien og Kaukasus – og ægte mirabel, menes at være indført via Arabien til Grækenland i det første århundrede e.Kr.. Herfra er de bragt videre til Italien, Frankrig og Nordeuropa (Olsen & Brander 1979). Ifølge Godwin (1956) tyder fund af frugtsten da også på, at både frugt fra *P. insititia** og *P. domestica* blev spist i Storbritannien i romersk tid.

VIKINGETIDEN (ÅR 800 - 1050 E.KR.)

Prunus domestica har – i en eller anden form – vokset i Norden siden vikingetiden og måske endda før (Gram & Jessen 1958, Lange 1959). I Danmark stammer de tidligst daterede fund af *P. domestica* ssp. *insititia* fra Hedeby ca. år 800 – 1050 (Olsen & Brander 1979) og Tranekær ca. år 1050 (Fredskild 1977). Fundet ved Tranekær er fra en kvindegrav, hvori man fandt en lille bronzedåse indeholdende seks forholdsvis store frugtsten fra *P. domestica* ssp. *insititia* (Fredskild 1977). I et norsk vikingegravkammer fandt man ligeledes en skindpung, der – foruden seks vægtlodder og en tysk mønt fra 1100-tallet – indeholdt en blommosten. Denne blommosten er med sikkerhed bestemt til at være en form af *P. insititia** – muligvis en reineclaudeblomme. I 1100-tallet blev der dyrket blommer i Tyskland og England, og stenen er muligvis hjembragt som en slags souvenir herfra (Holmboe 1923).

Det vil sige, at man kendte til dyrkningen af blommer, men uden skriftligt vidnesbyrd kan vi ikke med sikkerhed afgøre, om *P. domestica* ssp. *insititia* blev dyrket i Danmark eller Norge mod slutningen af vikingetiden.

MIDDELALDEREN (1050 - 1500 E.KR.)

Den første skriftlige kilde i Danmark, der omtaler blommer, er „Snorres Edda“ fra omkring år 1200 (Lange 1959). I Norge optræder blommer først i litteraturen i det 16. århundrede, men blommer var

muligvis dyrket i flere århundreder før (Holmboe 1923). Ifølge Lange (1959) har primitive krægesorter været dyrket eller optrådt forvildet i Norden siden middelalderen. Det er muligt, at en form af blomme har været dyrket i neolitisk tid, men de tidligste fund er som nævnt fra vikingetiden. Forædlede blommeformer har næppe været at finde i Norden før i slutningen af middelalderen, hvor sveskeblommer optræder.

Med Romerrigets fald (ca. år 395 e.Kr.) stagnerede dyrkningen af blommer. Først i den sene middelalder (omkring år 1500) fik interessen for dyrkning af blommer en renæssance (Francis 1983). I Norden kendte man til podeteknikker og havde podemestre, der som oftest var inviterede udlændinge. Her i Danmark var det hovedsageligt munke, der interesserede sig for frugtavl (Lange 1959). Specielt en person fra Cistercienserordenen, Abbed Vilhelm, fik i det 11. århundrede afgørende betydning for indførsel og dyrkning af frugttræer i Danmark (Petersen 1902, Nyeland 1908). Han kom – sammen med nogle få munke fra moderklosteret i Frankrig – til Eskildsø Kloster i 1162, hvortil han bragte mange nye frugttræer. Klosterhaven blev hurtigt et forbillede for andre klostre i Norden, specielt haven ved Æbelholt Kloster blev kendt, da munkene flyttede hertil fra Eskildsø i 1177 (Nyeland 1908). Nyeland besøgte i slutningen af 1800-tallet Eskildsø og Esrom klosterruiner og fandt blandt andet blå kræger. Det er muligt, at disse fund er relikter fra klostertiden. Et eksempel på dette er klosterhaven i Øm. Klosteret var ligeledes drevet af munke fra Cistercienserordenen og fungerede i årene 1172-1560. I klosterhaven – der i dag fungerer som museum – vokser blandt andet gul havreblomme (Lind & Garner 1993). Flere kilder (Lange 1959-61 bind II, Hedrick 1972, Brøndegaard 1978-80 bind 3, Francis 1983, Lind & Garner 1993) nævner en gul varietet af *P. insititia**, og blommen fra klosterhaven blev i 1970 bestemt til *P. insititia** af A. Pedersen, professor ved Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, København (pers. com. Holger Garner, museumsleder ved Øm Kloster museum).

Et arkæologisk fund af otte små blommestemmer tyder på, at den gule havreblomme er et relikte fra klostertiden, idet en sammenligning mellem de arkæologisk fundne stammer og frugtstammen fra den nulevende gule havreblomme udviste stor lighed. Det vil sige, at de træer, der gror i klosterhaven i dag, sandsynligvis er generationer af rodsnud af det oprindelige træ (Lind & Garner 1993), da den gennemsnitlige levetid for blommetræer er omkring 50 år (Pedersen 1937-55 II. del 5. hefte).

NYERE TID

I begyndelsen af 1500-tallet og de følgende 200 år steg interessen for dyrkning af blommer stærkt. I det 16. århundrede udgjorde svesker blandt andet en vigtig handelsvare i Ungarn, som solgte blommer til både Tyskland, Frankrig og Sydeuropa. Sveskerne menes at have deres oprindelse i Turkestan, hvorfra de blev spredt til blandt andet Østeuropa med hunnerne i det første årtusinde e.Kr.. Fra det 17. århundrede importerede professionelle plantesamlere mange nye varieteter af blommer fra specielt Frankrig og Italien. Dyrkningen blev mere målrettet, og der udførtes adskillige krydsnings- og podningsforsøg med henblik på forbedring af frugtudbytte, smag og træets levedygtighed (Francis 1983).

Fra 1500-tallet og frem til slutningen af 1700-tallet var det i Danmark hovedsageligt kongen og regeringen, der tog initiativ til at anlægge frugthaver og planteskoler. Slotshaver fik en betydelig afdeling med frugttræer. Eksempelvis indkøbtes mere end 9000 frugttræer til Rosenborg Slot ved opførelsen i årene 1606-17. Det var dog først henimod slutningen af det 18. århundrede, at regeringen tog initiativ til oprettelse af planteskoler (Brøndegaard 1978-80 bind 4). Således anlagde staten omkring år 1775 Frugttræ-Planteskolen ved Frederiksborg Slot, hvorfra der blev uddelt gratis frugttræer til bønderne, og senere i 1795 blev den Kongelige Planteskole i Odense (kaldet den Kongelige Frugttræplanteskole af Bredsted (1896) og Pedersen (1937-55 II. del 4. hefte)) grundlagt (Hansen 1930). Få enkeltpersoner med stor interesse for frugtdyrkning forsøgte ligeledes at fremme tilplantning af frugthaver hos bønderne ved at forære dem frugttræer. Men generelt var dette et stort problem, idet bønderne frygtede, at de skulle beskattes af disse træer. Endvidere mente man, at frisk frugt var ufordøjeligt for mennesket eller decideret skadeligt for helbredet. En af de tidligste historier stammer fra Tåsinge omkring år 1750. Her forærede kammerherre Niels Juel fra Valdemarslot frugttræer til bønderne. Men enkelte bønder skar rødderne af træerne, inden de plantede dem, hvilket førte til korporlig afstraffelse. Resultatet var dog, at frugthaver og plantager i løbet af 1800-tallet blev almindelige på øen, og man eksporterede ligefrem frugt til København (Brøndegaard 1978-80 bind 4). De vilde blommer blev på den tid mest anvendt til svinefoder eller til fremstilling af brændevin og most. Specielt mosten var en vigtig erstatning for det dyrere øl (Brøndegaard 1978-80 bind 3).

Først i løbet af de sidste 100 år er der opstået en struktureret hortikulturel forskning inden for dyrkning af blommer, hvilket har ført til

en revision af blommesorterne samt anvendelsen af disse. I samme periode vinder antallet af æble- og pæresorter frem, og disse frugttræer trænger i høj grad den kommercielle dyrkning af blommer tilbage. Samtidig medfører industrialiseringen og den dermed ændrede samfundsstruktur en generel tilbagegang inden for dansk frugtavl, hvilket betyder, at mange af de her omtalte blommesorter i dag er sjældne eller helt forsvundne. Dette hænger blandt andet sammen med, at madblommer til syltning og henkogning er blevet erstattet af spiseblommer, og at markedet for frugt i meget høj grad er blevet internationaliseret. Dette forlænger sæsonen for den pågældende frugt, og samtidig er udbudet af frugt langt større end tidligere. Desuden medfører det, at der stilles store krav til frugters holdbarhed og robusthed overfor transport, hvorfor mange førhen almindelige – og egentlig mere velsmagende – blommer ikke længere findes i detailhandlen.

Den største samling af danske frugttræer findes på Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles Pomet i Tåstrup. Pometet fungerer som en genbank, der har til formål at bevare genetiske ressourcer inden for kulturplanter. Dette sker i samarbejde med Nordisk Genbank og „The International Board for Plant Genetic Resources“ (IBPGR). Den omfattende sortssamling – der er baseret på indssamlinger, foretaget i 1940'erne og 50'erne af professor i frugtavl Anton Pedersen – domineres af æblesorter, heraf knapt 400 danske, medens blommerne kun udgør cirka 115 europæiske sorter. Dette skyldes ikke alene, at der findes en langt større varietet inden for de dyrkede æbler, men også at æbler kulturhistorisk set tiltrækker sig større interesse.

TAK TIL:

Lektor Finn N. Rasmussen og lektor Bo Johansen for vejledning og kritisk gennemlæsning af manuskriptet.

De mange venlige lodsejere og privatfolk fra Djursland, Sydfyn og det Sydfynske øhav, som velvilligt har ladet os indsamle materiale på deres ejendom eller anvist os fine krægelokaliteter.

Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole, Arboretet, Hørsholm og Pometet, Tåstrup, for tilladelse til indsamling af materiale samt til pometmester Claus Larsen og gartnere ved Pometet, for hjælp i forbindelse med indsamling af diverse blommer.

Plantebestemmer og lektor Knud Ib Christensen, Botanisk Have, Københavns Universitet for opfordringen til at skrive denne artikel.

LITTERATUR

- Borkhausen, M. B., 1805: Theoretisch praktisches handbuch der forstbotanik und forsttechnologie. 2. band. Giessen und Darmstadt.
- Bredsted, H. C., 1896: Haandbog i dansk Pomologi. 3. Stenfrugter. Hempelske Bog- og Papirhandels Forlag, Odense.
- Browicz, K., 1996: Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and adjacent regions. Supplement. Bogucki Wydawnictwo naukowe, Poznan.
- Brøndegaard, V. J., 1978-80: Folk og Flora, bind 1-4. Rosenkilde og Bagger, København.
- Christensen, V. J., 1982: Frugt og bær. Politikens Forlag, København.
- Ehrhart, F., 1789: Naturkunde, und den damit verwandten wissenschaften, besonders der botanik, chemie, haus- und landwirthschaft, arzneigelahrtheit und apothekerkunst. 4. band. Verlage der Schmidtischen Buchhandlung, Hannover.
- Francis, C., 1983: The complete plum. Sphere Books Limited, London.
- Fredskild, B., 1977: Blommestenene fra Langeland. Urt 1:25-26.
- de Candolle, A., 1884: Der ursprung der culturpflanzen. F. A. Brockhaus, Leipzig.
- Godwin, H., 1956: The history of the British flora. Cambridge University press.
- Gram, K. & K. Jessen, 1958: Vilde planter i Norden, Bind II. (3. udg.). Gads Forlag, København.
- Hammer, O., 1979: De blomstrende træer og buske i læhegnene II. Hedeselskabets Tidsskrift, 7(15. oktober, 100. årgang):148-151.
- Hanelt, P., 1997: European wild relatives of Prunus fruit crops. *Bocconea* 7:401-408.
- Hansen, H., 1930: Dyrkning af blommer. Det Berlingske Bogtrykkeri, København.
- Hedrick, U. P., 1911: The plums of New York. New York State Department of Agriculture 28. annual report, vol. 3. part III. Lyon Company, Albany.
- Hedrick, U. P., 1972: Sturtevant's edible plants of the world. Dover Publications, New York.
- Holmboe, J., 1923: En plommesten fra en norsk vikingegrav. *Naturen* 1923:71-77.
- Hooker, J. D. & B. D. Jackson, 1895: Index Kewensis. Vol. I-II. Clarendon Press, Oxford.
- Jensen, P., 1894: Folkenavne paa dele af planter. *Flora og Fauna* 1894(1):8.
- Koehne, E., 1893: Deutsche dendrologie. Verlag von Ferdinand Enke, Stuttgart.
- Lange, J., 1959: Frugttræer. i: Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder: Fra vikingetid til reformationstid. Bind 4. (ed. Allan Karker). Rosenkilde og Bagger, København.
- Lange, J., 1959-61: Ordbog over Danmarks plantenavne. Bind I-III. Ejnar Munksgaards Forlag, København.
- Lange, Joh., 1886-88: Håndbog i den danske flora. (4. udg.). C. A. Reitzels Forlag, København.
- Nielsen, J. & D. C. Olrik, 1999: Slåen og kræge i Danmark – en morfometrisk analyse. Specialrapport. Botanisk Institut, Københavns Universitet. (Eksemplar findes på Botanisk Centralbibliotek, Københavns Universitet).

- Lind, J. & H. N. Garner, 1993: Klosterhaven i Øm. Øm Kloster museum.
- Linnaeus, C., 1753: Species Plantarum. Vol. 1. Salvius, Stockholm. Facsimile: Ray Society, London 1957.
- Linnaeus, C., 1755: Centaurea I Plantarum. L. M. Höjer, Uppsala.
- Matthiesen, C., 1922: Forvildede Blommer. Gartner-tidende 30:313-317.
- Matthiesen, C., 1924: Dansk frugt. III. bind. Hagerups forlag, København.
- Nyeland, St., 1908: Danmarks Skytshelgen i Havebruget. Haven 8:1-6.
- Okie, W. R. & J. H. Weinberger, 1996: Plums. i: Fruit Breeding, vol. I: Tree and tropical fruits. (ed. J. Janick & J.N. Moore). John Wiley & Sons, New York.
- Olesen, F & S. Ødum, 1976: Oversigt over træarter i markhegn og læbælter. Ugeskrift for agronomer, hortonomer, forstkandidater og licentiater 20:431-432.
- Olsen, O. & P. E. Brander, 1979: *Prunus*. i: Havens Planteleksikon, Bind 2. (2. edn.). (ed. Lis Langschwager). De samvirkende Haveselskaber, Åbyhøj.
- Pedersen, A., 1937-55: Danmarks Frugtsorter. I-II. Dansk Gartnerforenings Bogforlag, København.
- Pedersen, A., 1945: Blomme. i: Nordisk illustreret havebrugsleksikon. (5.udg.). (ed. A. Pedersen). Gads Forlag, København.
- Petersen, C., 1902: Bidrag til en fremstilling af Danmarks havebrug i middelalderen, indtil 1500. G. E. C. Gad, København.
- Phipps, J. B., K. R. Robertson, J. R. Rohrer & P. G. Smith, 1991: Origins and evolution of subfam. Maloideae, Rosaceae. Systematic Botany 16(2):303-332.
- Ramming, D. W. & V. Cociu, 1990: Plums, *Prunus*. i: Genetic resources of temperate fruit and nut crops, vol. I. (ed. J. N. Moore & R. Ballington Jr.). International Society for Horticultural Science, Wageningen.
- Rastad, L., 1993: Amygdalaceae i: Dansk feltflora. (ed. K. Hansen). Nordisk Forlag, København.
- Raunkjær, C., 1950: Dansk ekskursions-flora. (7. udg.). Nordisk Forlag, København.
- Rehder, A., 1940: Manual of Cultivated Trees and Shrubs. (2. rev. edn.). The Macmillan Company, New York.
- Schneider, C. K., 1906: Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde. Band 1. Verlag von Gustav Fischer, Jena.
- Scholz, H. & I. Scholz, 1995: Prunoideae. i: Gustav Hegi Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Band IV, teil 2B. (2. völlig neuarbeitete und erweiterte aufl.). (ed. H. J. Conert, E. J. Jäger, J. W. Kadereit, W. Schultze-Motel, G. Wagenitz & H. E. Weber). Blackwell Wissenschafts-Verlag, Berlin.
- Stafleu, F. A. & R. S. Cowan, 1976: Taxonomic literature. Vol. I: A-G. (2. edn.). Bohn, Scheltema & Holkkema, Utrecht.
- Stafleu, F. A. & R. S. Cowan, 1979: Taxonomic literature. Vol. II: H-Le. (2. edn.). Bohn, Scheltema & Holkkema, Utrecht.
- Stafleu, F. A. & E. A. Mennega, 1993: Taxonomic literature. Supl. II: Be-Bo. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- Thorne, R. T., 1992: Classification and geography of the flowering plants. The Botanical Review 58(3):225-348.
- Vaughan, J. G. & C. Geissler, 1997: The new Oxford book of food plants. Oxford University Press.
- Vedel, H., 1985: Træer og Buske i landskabet. (8. udg.). Politikens Forlag, København.

- Watkins, R., 1981: Plums, apricots, almonds, peaches, cherries. i: The Oxford encyclopedia of trees of the world. (ed. B. Hora). Oxford University Press.
- Waugh, F. A., 1898: The Green Gage group of plums. The Gardeners' Chronicle 24:465.
- Zohary, D. & M. Hopf, 1993: Domestication of plants in the old world. (2. edn.). Oxford University Press.
- Zylka, D., 1970: Die verwendung von wildarten der gattung *Prunus* in der sortenzüchtung und als unterlage. Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen, Reihe I. Giessener abhandlungen zur agrar- und wirtschaftsforschung des europäischen ostens. Band 57. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Ødum, S., 1976: Læhegnene belyst botanisk og fredningsmæssigt. Ugeskrift for agronomer, hortonomer, forstkandidater og licentiater 20:427-430.
- Ødum, S., 1968-69: Udbredelsen af træer og buske i Danmark. Botanisk Tidsskrift 64:36-39.